

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Випуск 12

*Матеріали X Всеукраїнської
науково-практичної конференції
“Історія, сучасність, зарубіжний досвід”
м. Київ, МАУП, 6 листопада 2014 р.*

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2014

*Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 8 від 24.09.14)*

Редакційна колегія:

А. М. Подоляка (голова), д-р юрид. наук., проф.;
А. А. Ізнатченко (заступник голови), канд. техн. наук;
О. В. Баєва, д-р біол. наук., проф.;
І. П. Бідзюра, д-р політ. наук, проф.;
М. Ф. Головатий, д-р політ. наук., проф.;
В. Б. Захожай, д-р екон. наук, проф.;
А. С. Лисецький, д-р екон. наук., проф.;
К. В. Муравйов, канд. юрид. наук., доц.;
І. П. Розпутенко, д-р наук держ. упр., проф.;
Л. В. Романова, д-р екон. наук, проф.;
В. Є. Сафонова, д-р екон. наук;
Г. П. Ситник, д-р наук держ. упр., проф.;
Ю. П. Сурмін, д-р соц. наук, проф.;
Н. М. Чернуха, д-р пед. наук., проф.

Матеріали подано в авторській редакції.

Відповідальність за зміст та орфографію матеріалів несуть автори.

Становлення і розвиток української державності : [зб. наук. пр.] /
МАУП. — К.: ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2008 —

С76 Вип. 12: Матеріали Х Всеукр. наук.-практ. конф. “Історія, сучасність,
зарубіжний досвід”, 6 листоп. 2014 р. / редкол.: А. М. Подоляка (голова)
[та ін.]. — 2014. — 460 с. : іл. — Бібліогр. у кінці ст.

У пропонованому збірнику подано статті учасників науково-практичної конференції, присвяченої найважливішій проблемі сьогодення — становленню України як держави. Розглядається формування державності в Україні у різні періоди історії та в різних аспектах.

Для науковців і державних службовців, політиків і політологів, викладачів і студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком Української держави і суспільства.

ББК 63.3(4УКР)я43+67.9(4УКР)301я43

Міхатуліна О. М. Державне регулювання господарської діяльності в сучасних умовах ринку	173
Гринчак Н. А. Правове регулювання проектної інвестиційної діяльності: вітчизняний та зарубіжний досвід.....	176
Чорна М. Ф., Доносо Варгас Дієго Хосе, Доносо Варгас Сантьяго Феліпе Інформаційна безпека України в умовах сучасної інформаційної війни	179
Шестак М. Л. Інвестиційна політика у сучасній Україні в контексті формування ринкової економіки.....	183
Лісовська Ю. П. Адміністративно-правова складова інформаційної безпеки.....	185
Кіров О. Ф. Правова природа відносин з корпоративного інвестування: специфіка прояву та елементи	188
Вовк С. В. Правовий режим корпоративних пайових цінних паперів.....	190
Губіна О. О. Правова основа надання податкових пільг суб'єктам господарювання.....	193
Климчук С. А. Регіональні детермінанти стратегії розвитку підприємств альтернативної енергетики в контексті агробіоенергетичного альянсу	195
Солтис В. Ю. Нормативно-правова база зовнішньої політики Німеччини після об'єднання країни.....	198
Лісовол Є. В. Виконавча влада в системі державної влади в Україні	202
Лозинська І. В. Забезпечення конституційних прав громадян при проведенні фінансового контролю	204
Заверуха В. Г. Теоретичні основи конституціоналізму	206
Питручак Ю. К. Домінантні вектори розвитку регіонального туризму в Україні	208
Бойко С. С. Етапи формування та еволюції громадянського суспільства	210
Чмир О. Б. Національне народовладдя: сутність та основні виміри.....	213
Головченко В. В. Правова культура і український менталітет: історія та сучасність.....	217
Шусть В. В. Формування політичних цінностей молоді як першочергове завдання побудови демократичного суспільства	221
Слободян С. І. Зміна методів комунікацій соціальних і політичних фігурантів	224
Монько Г. М. Держава та громадянське суспільство: шляхи та проблеми взаємодії.....	227
Янюк Е. В. Задачи и проблемы студенческого самоуправления	231
Захожай В. Б., Казак О. О. Інвестиційна діяльність машинобудівних підприємств як об'єкт статистичного дослідження	233
Романова Л. В. До проблеми формування концепції аграрного маркетингу.....	235
Рижиков В. С. Економіко-правове значення управлінського обліку для організації ефективного фінансово-правового менеджменту на підприємствах в сучасних економічних реаліях	239

ПРАВОВА КУЛЬТУРА І УКРАЇНСЬКИЙ МЕНТАЛІТЕТ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Становлення і розвиток української державності, вип. 12, с. 217–220

З'ясування співвідношення правової культури з національним менталітетом є надзвичайно актуальною потребою, оскільки дане питання не було предметом комплексного наукового аналізу ні за радянських часів, ні за часів незалежності нашої держави. М. Юрій зазначає, що немає такої сфери діяльності нації або її громадян, де б не діставав вияв притаманний їм менталітет. Під останнім він розуміє записаний у матеріальних основах психіки певний код поведінки, що детермінує стійкий соціально-психологічний стан суб'єкта (людини, нації, народу), органічну цілісність соціально-психологічних якостей і рис, притаманних певному народу, його громадянам, яка обумовлює саме таку, а не інакшу реакцію суб'єкта менталітету на зміну навколишніх умов [1, с. 102].

Менталітет нації дістає вияв у системі моральних вимог, соціальних норм, цінностей і принципів виховання, формах правовідносин між людьми, їх ставленні до природи й праці, в національному характері та темпераменті, різних компонентах загальної культури етносу, в тому числі й політико-правової.

Українське суспільство довгий час поділялось на тих, хто годував країну (селянство), і тих, хто її боронив (козацтво), що породжувало дві майже протилежні свідомості. Перший тип свідомості українця відзначався миролюбністю, поміркованістю, що дозволяло перечекати численні негоди історичної долі — “якось воно буде”. Цей тип свідомості виявився у певній замкненості характеру за принципом “Моя хата — з краю”. Однією з рис цього стилю є селянська звичка відповідати запитанням на запитання.

Другий тип оборонця — козак, захисник, воїн, шальний, нестриманий парубок, здатний на героїчні і нерозсудливі вчинки.

Національний менталітет і правова культура знаходяться між собою у складних історико-діалектичних співвідносинах, які інколи важко зафіксувати, відокремити одне від іншого, оскільки, з одного боку, вони за своїм походженням є явищами духовними, а з іншого — соціально-неоднорідними.

Поняття “менталітет” не можна змінити поняттям “культура” або “правова культура”, оскільки менталітет є складовою частиною культури і посідає в ній своє, особливе місце. Правова культура, як і культура в цілому, обумовлюється економічними, науковими, етнічними, соціальними, політичними, релігійними та іншими факторами. Національна ментальність являє собою підсвідоме ідейно-психологічне явище в системі культурних цінностей, що сформувалось упродовж існування народу. Вона більш консервативна у порівнянні з правовою культурою і є тим стержнем, за допомогою якого правова культура конкретного етносу ідентифікується від правової культури інших народів. Національний менталітет є стабілізуючим фактором, завдяки якому правова культура набуває консервації національного забарвлення.

Національний менталітет (залежно від його специфічних ознак) для правової культури може мати як позитивне, так і негативне значення. Скажімо, національні традиції, обряди, що до менталітету знаходяться ближче, аніж культура, а фактично є його ознаками, на стан правової культури впливають більшою мірою, ніж саме право і можуть складати природне право якогось народу. Якщо національні традиції чи обряди наповнені негативним змістом, то це накладає негативний відбиток і на правову культуру. Трансформувати ж негативні звички або традиції народу у позитивні юридично значимі цінності значно складніше, ніж, скажімо, внести доповнення або зміни до правових норм. Ось чому для усвідомлення національних особливостей правової культури й врахування їх у законотворчій діяльності законодавцю ще замало мати лише одну тільки юридичну підготовку. Якщо законодавець не зрозумів або не захотів зрозуміти особливості національної душі народу, він не зможе прийняти закон, який був би сприйнятий народом як “свій”, як такий, що підлягає обов’язковому виконанню.

Менталітет народу в цілому, як і правовий менталітет, зокрема, є консервативним явищем із своїм специфічним арсеналом стереотипів, моделей поведінки, ідей, установ. Разом із тим ментальність передбачає і живий відгук на соціальні зміни і політико-правові події. Це дуже важлива особливість менталітету, завдяки якій може розвиватись, змінюватись і правова культура народу.

Для української ментальності у сфері мовно-культурних відносин характерним є підсвідоме бажання українців користуватись більш “шляхетними” мовами (зокрема, російською на сході України). Ця специфічна риса не сприяє у повній мірі реалізації статті 10 Конституції України та законодавства України про мови. 14 грудня 1999 року Конституційним Судом України прийнято рішення про офіційне тлумачення положень зазначеної конституційної норми щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі. Згідно з цим рішенням українська мова як мова державна є обов’язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Проте за час після прийняття рішення (як і відповідної норми Конституції України) “мовна проблема” в Україні суттєво не змінилась, оскільки ментальність народу, його звички, традиції мають більшу силу, ніж норми закону. Цей факт засвідчив також недолугість вузьконормативного праворозуміння. Право на мову — це абсолютне право людини, невід’ємна частина її ментальності, особистої культури.

Істрія української мови це повністю підтверджує. Силою законів, указів та інших актів її намагались як знищити, викорчувати (імперська Росія), так і навязати, тобто провести суцільну українізацію суспільства (початок радянського періоду). І ті, й інші спроби завершилися нічим. А, скажімо, така ж поліетнічна держава, як і Україна, Бельгія, після тривалої мовної конфронтації, закріпила у статті 23 Конституції правило: “Використання мов, прийнятих у Бельгії, не є обов’язковим; воно може бути регламентоване лише законом і лише стосовно актів державної влади та для судочинства”.

Російський учений Д. Анучін писав, що українці й фізично (антропологічно) відрізняються від сусідів-слов’ян. Цілком самодостатніми є вони й духовно. Одна з очевидних їхніх прикмет — гумор (здатність ставитися й до світу, й до себе аналітично, оптимістично і поважно). “Серед інших особливостей української народності, — вважав він, — що вирости на ґрунті економічних і побутових умов їх життя, завше вказують також на розвиток індивідуалістичних засад за рахунок

суспільних (подрібненість родин, подвірна форма землеволодіння, слабкість суспільного устрою). Вказані властивості психіки українця під впливом природних умов розвинули в ньому мрійливість (схильність до символів, образів, порівнянь), схилили його до чутливості, ліризму, музикальності (втлені у відчутті, музикальних українських піснях), а в галузі релігійній передали йому індиферентність до догматичних суперечок, догматики і взагалі до формальної сторони релігії... Розвиток інтелекту і почуття відбувається на активності характеру українця: йому важко визначитися, але вже визначившись, він є впевненим у досягненні своєї цілі (“хохляцька впевненість”)...” [2].

Узагалі психологи єдині в тому, що ментальності українства характерний індивідуалістичний код цінностей, що стимулює мотивацію досягнень, особисту незалежність, впевненість, потребу спиратися лише на власні сили, рівність, неприпустимість насильства. Особливий наголос роблять психологи на емоційному аспекті української ментальності.

Е. Онацький, автор виданої в еміграції Української малої енциклопедії (1957–1967 рр.), писав: “...Кожний з нас мав можливість безпосередньо спостерігати, як легко в нас люди гніваються, ображаються, запалюються, підпадають під вплив різних демагогів, як легко вірять різним наклепам, як легко обурюються і міняють свої політичні орієнтації” [3, с. 38].

В. Яворський вважає, що “У психіці зрусифікованих українців панує роздвоєність. Вони, будучи за духом українцями, за формою намагаються бути росіянами. Це спричиняє нерозв’язаний конфлікт між їх внутрішніми бажаннями і способами їх зовнішньої реалізації. У результаті дух не знаходить матеріального виявлення, а матеріальне позбавлене духу” [4].

На думку Н. Вадима, “...причина недостатньо високого рівня і провінційності української культури лежить не в природній неспроможності українців, а в руйнівній культурній експансії Росії, яка вириває з українського суспільства значну частину людського потенціалу... І якби вдалося все населення України, включаючи зрусифіковану частину, замкнути на українській національній культурній основі, то ми неодмінно вийшли б за короткий час на рубежі світової культури” [5, с. 35].

Більш як 340-літнє перебування більшості українського народу у складі російської, потім — комуністичної імперії сприяло знищенню мужнього, “лицарського” і збільшенню притаєного, спрямованого на елементарне біологічне виживання, у психіці українського етносу.

Але існує й думка, що не тільки зовнішні чинники спричинили політичну безпорадність української нації. Як вважає Н. Вадим (США): “Хиби українців полягають у їхній нездатності витворити свою здібну еліту, незважаючи на “несприятливі умови”. Саме тому, — вважає дослідник, — психологія українського народу сформувалася без цього головного чинника, необхідного для державотворення та “високого культурного розвитку” [5, с. 8].

На стан правової культури нашого суспільства негативно вплинуло й те, що у критичні періоди свого формування український народ не мав достатнього впливу одного з важливих чинників формування своєї самобутньої ментальності — здібної політичної та культурної еліти. Як наслідок — ментальності українства стали притаманні такі риси, як обмеженість, вузькість інтересів, а відтак і посилена практичність, пристосуванство, нехоть, нездатність відрізнити головне від другорядного, недостатність шляхетності та аналітичного, надмірність інстинктивно-емоційного, інтуїтивного чинників у психіці українського народу [6].

Розбіжності в даному плані української ментальності із західноєвропейською полягають у тому, що під впливом колективного стресу (революції, війни, стихійні лиха), що діє протягом досить довгого часу, національна психіка підсвідомо починає виробляти інші психічні, соціальні, а згодом і правові норми регуляції суспільного життя.

Провідною характерною рисою ментальності будь-якого народу є ставлення до власної державності. На жаль, практично всі дослідники свідчать, що державницькі начала розвинуті в українців дуже слабо. М. Могорита пише: “Економічні, політичні та мовно-культурні зв’язки переконують у нашій східній походженні. Вища державотворча ініціатива південних і західних слов’ян і майже повна її відсутність у наших пращурів остаточно переконує, що ми такі — “чадо Сходу, з рабської покорі” [7].

Менталітет — це вмонтований в правову культуру регулятор людської поведінки. Сучасний стан правової культури й українського менталітету знаходиться у кризовому стані. Явища деморалізації, високий рівень захворюваності, глобальна бідність та інші негативні явища змушують людей і українське суспільство заради виживання здійснити переоцінку правових і соціальних цінностей.

Українській ментальності притаманні патерналістичні уявлення про роль держави. Українець у більшій мірі очікує допомоги з боку держави, аніж прагне допомогти чимось самій державі. Про споживацькі настрої красномовно свідчать факти корумпованості з боку високопосадових державних службовців, розкрадання державної власності в астрономічно великих розмірах, неповага до норм права й законодавства тощо. У західній цивілізації людина покладається більше на власні сили й можливості, держава для неї є лише юридичним арбітром, який суворо охороняє приватну власність, свободу, безпеку своїх громадян та діє у відповідності з чинними нормами права.

Генетичним кодом до української ментальності закладені такі небажані психологічні риси як імпульсивність, алогічність, ірраціональність, пасивність, навіюваність, наївна ідеалістичність, емоційність, легковірність тощо. Для законодавців дуже важливо зрозуміти, інтуїтивно відчуті психологію української ментальності, її стереотипи, реакції, забобони, звички, традиції тощо. Адже завдяки їм людина отримує, засвоює й формує юридичні знання, норми поведінки, уявлення, переконання. На основі ментальності виникають східні з уже готовими стереотипами алгоритми правового мислення, стереотипи реагування на конкретні правові ситуації. В межах національної ментальності формується характерний лише для даної правової культури стиль правової активності, правосвідомість особи.

Література

1. *Юрій М. Ф.* Етногенез та менталітет українського народу. — Чернівці, 1997.
2. *Цит. за Кононенко П.* Українці: хто ми, які ми, чого ми варті // *Вечірній Київ*, 1994, 11 січня.
3. *Онацький Є.* Українська емоційність / *Українська душа*. — К.: Наукова думка, 1992.
4. *Вадим Н.* Дещо про українську ментальність. // *Поступ*. — 1994. — № 25.
5. *Вадим Н.* Там само. — С. 8.
6. *Бєбик В.* Що ми за люди, українці? // *Філософська і соціологічна думка*. — 1992. № 6.
7. *Могорита М.* Наш менталітет // *Карпатська Україна*. — Ужгород, 1993, 30 грудня.